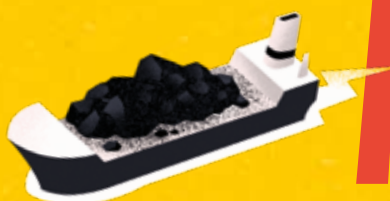

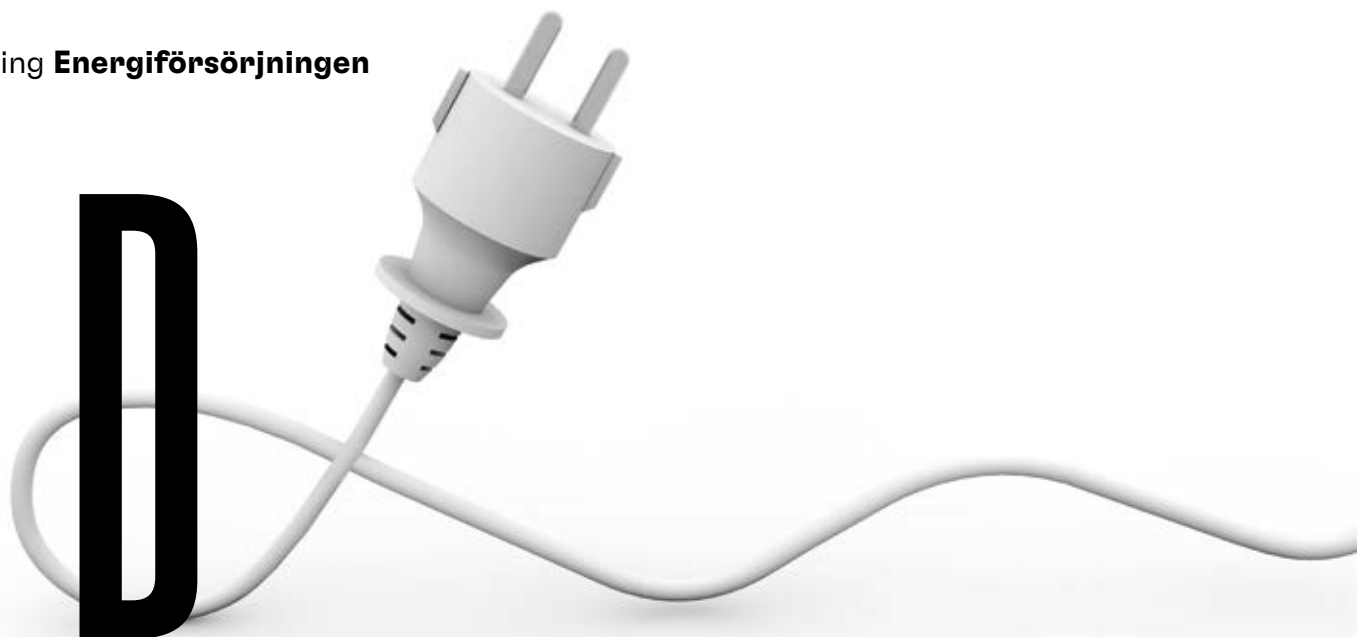

Rekordhög elräkning har landat i många svenska brevlådor under 2021. Det gäller både hushåll och företag. Lätt att glömma bort är att en stor del av beloppen består av skatter och avgifter – ibland upp mot 50 procent. Samtidigt har Skatteverket, utan att lagstiftningen ändrats, börjat tillämpa en lagtolkning som gör att många elintensiva industrier nu nekas nedsättning av energiskatt.

Text: **Thomas Östberg**
Illustration: **Björn Öberg**

ELRÄKNINGEN DOMINERAS AV SKATT

Den som sprättar upp sitt fakturakuvert eller klickar på sin elnätsfaktura den här hösten kan få en rejäl överraskning. Dock ingen positiv sådan. De höga elpriserna gör att många har fått rekord-höga räkningar.

En mer detaljerad granskning av fakturan visar att beloppet som ska betalas inte bara utgörs av själva elkostnaden. Långt därifrån. Mellan en fjärdedel och en tredjedel går till elhandelsföretagens kassa och en lika stor andel hamnar hos nätföretaget. Resten är skatter och avgifter som tillsammans kan stå för halva fakturabeloppet.

– Men att beskatta elen i Sverige, som är relativt ren, ungefär på samma sätt som alkohol och tobak är helt orimligt. Man tar ut skatt för att man kan och för att få in mer pengar till staten. Helt utan hänsyn till effekterna det får för vanligt folk. Skatt på koldioxid vore ett rimligare sätt att hantera utsläpp, säger Skattebetalarnas vd Christian Ekström.

Sunt Förnuft har med hjälp av Martin Bengtsson på Konsumenternas Energimarknadsbyrå gått igenom alla skatter och avgifter som finns på en elnätsfaktura:

→ I Sverige betalar vi normalt 35,6 öre per kilowattimme i energiskatt. Ett stort antal Norrlandskommuner har dock nedsatt skatt till 26 öre per kilowattimme (se nedan). När den svenska elmarknaden avreglerades 1996 var energiskatten 9,7 öre per kilowattimme. Därefter har den successivt höjts och ligger sedan den 1 januari 2021 på 35,6 öre.

→ Även ovanpå energiskatten läggs moms på 25 procent – det vill säga skatt på skatt – vilket ökar skatten till 44,5 öre per kilowattimme.

→ Till det kommer kostnaden för elcertifikat som varje elkund måste betala enligt ett statligt beslut. Avgiften till staten är 1,9 öre per kilowattimme och ska användas för att stimulera utveckling av

förnyelsebara energikällor som solenergi, vattenkraft, (viss) vindkraft och bioenergi. Elcertifikaten köps av elhandelsföretagen på en marknad och det finns inget tak för hur mycket de sedan kan ta ut från slutkunden.

– Det kan ses som ett sätt att subventionera grön el utan att bryta mot EU:s konkurrensregler, säger Martin Bengtsson.

→ En stor del av den fasta elnätsavgiften är en abonnemangsavgift som baseras på hur stor huvudsäkring hushållet har (till exempel 16 eller 20 ampere). För en lägenhetskund är abonnemangsavgiften typiskt sett lägre än för en villakund.

→ En mindre del av den fasta elnätsavgiften består av elsäkerhets-, nätövervaknings- och beredskapsavgifter som tas ut en gång per år. De pengarna ska finansiera statens verksamhet på elområdet.

→ Den fasta och den rörliga elnätsavgiftens storlek varierar mellan elnätsföretagen.

→ Även ovanpå kostnaden för elcertifikat, den fasta elnätsavgiften och den rörliga elnätsavgiften läggs moms på 25 procent.

→ För att underlätta ekonomiskt för människor som bor i norra Sverige betalar invånarna i alla kommuner i Norrbottens län, Västerbottens län och Jämtlands län en lägre energiskatt: 32,5 öre per kilowattimme inklusive moms. Det gäller även ett fåtal kommuner i Dalarna, Hälsingland och Värmland som också har kalla vintrar.

– Ur det perspektivet är det dubbelt bra att bo i norr, lägre elpris och lägre energiskatt, säger Martin Bengtsson.

För företag som använder energi (el och bränsle) i sin tillverkning har Skatteverket sedan 2019 börjat använda en ny och hårdare tillämpning av

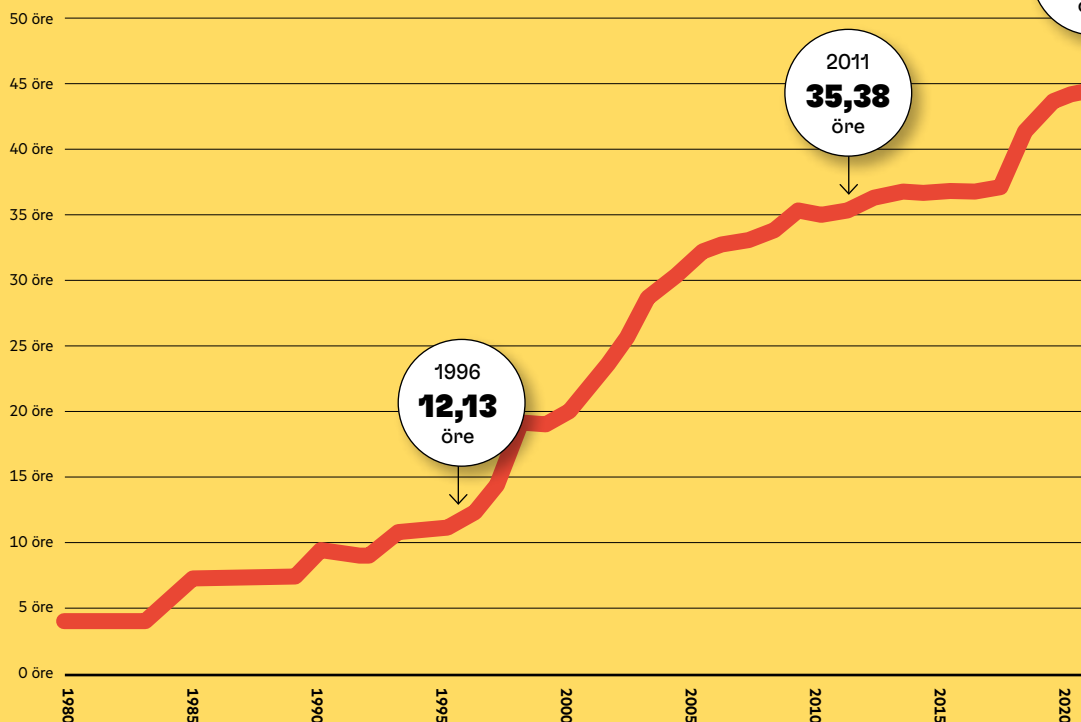

DET ÄR DUBBELT BRA ATT BO I NORR – LÄGRE ELPRIS OCH LÄGRE ENERGISKATT.

Martin Bengtsson,
Konsumenternas
Energimarknadsbyrå

Energiskattens utveckling i öre per kWh (inklusive moms), 1980-2021

Vid avregleringen 1996 var energiskatten 12,13 öre per kWh. 2011 hade skatten ökat till 35,38 öre för att sedan fortsätta att öka till 44,5 öre per kWh 2021. Det innebär att skatten bara under de senaste tio åren har ökat med drygt 9 öre per kWh eller med ungefär 26 procent. Källa: Ekonomifakta.

lagen om skatt på energi. Tidigare har företagen betalat en reducerad energiskatt på 0,6 öre per kilowattimme (mot normala 35,6 öre) för elförbrukning som sker inom den industriella tillverkningsprocessen.

Skatteverkets nya bedömning innebär att industriprocessen måste vara företagets huvudsakliga verksamhet för berättiga till en återbetalning på 35 öre per kilowattimme. Det kan till exempel leda till att ett bageri får reducerad skatt, medan en livsmedelsbutik med eget bageri inte får reducerad skatt – även om bageriprocesserna är identiska.

– Det finns inget krav i lagen på att den industriella tillverkningsprocessen måste vara den huvudsakliga verksamheten. Det är inget fel på lagen och den har inte ändrats. Det är Skatteverket som gör en felaktig tolkning av lagen och lägger in krav som inte framgår av lagtexten, säger Robert Lönn, skattejurist på Svenskt Näringsliv.

Följden har blivit att många företag inte får tillbaka den energiskatt de fått tidigare. Det kan i sin tur leda till sämre lönsamhet och höjda priser.

– I slutändan är det konsumenten som får betala

ett högre pris, förutsatt att konkurrensen tillåter en prishöjning, säger Robert Lönn.

Han tror att det inom kort kommer att dyka upp ett antal processer där företag överklagar Skatteverkets beslut.

Svenskt Näringsliv lämnade i somras in en hemställan om en lagändring som förtydligar vad som gäller. Trots att man egentligen tycker att det inte borde behövas.

– Skatteverkets tillämpning leder till konkurrenssnedvridning och kan medföra att företag väljer att dela upp sina verksamheter på flera olika bolag för att inte missgynnas, säger Robert Lönn.

Christian Ekström på Skattebetalarna anser att den högre skatten hotar delar av Sveriges konkurrenskraft:

– En viktig del av vår industri är elintensiv. Den har varit konkurrenskraftig bland annat tack vare tillgång på relativt billig el. Med både höga energipriser och högre energiskatter blir det naturligtvis tuffare för företagen.

Faktorer bakom prisrusningen

Handeln på Nord Pool och flaskhalsar i ett stamnät som byggs ut alldeles för långsamt. Det är viktiga faktorer som påverkar såväl tillgång som pris på el i Sverige, enligt Stefan Yard, elenergiexpert och professor emeritus i företagsekonomi.

Om all el som producerades i Sverige stannade inom landet skulle vi inte ha någon egentlig elbrist. I alla fall inte med dagens konsumtion. Men så är inte fallet. Så gott som all el produceras och säljs på handelsplatsen Nord Pool, som ägs av systemoperatörerna i Sverige (Svenska Kraftnät), Norge, Danmark, Finland, Estland, Lettland och Litauen.

– Handeln på Nord Pool sker genom anbudsfordaranden. När utbudet inte räcker till stiger priset och det drabbar ju även inhemska kunder i Sverige, särskilt i södra Sverige, säger Stefan Yard, verksam vid Lunds universitet.

Omvänt kan förstås stor energiproduktion i andra länder leda till ett stort utbud och lägre priser för svenska kunder.

En annan viktig faktor som reglerar pris och tillgång på el i Sverige är stamnätet eller transmissionsnätet och de flaskhalsar som finns i det.

Svenska Kraftnät har delat landet i fyra elområden, SE 1 och SE 2 i norr, SE 3 där både Stockholm och Göteborg ingår, och SE 4 längst i söder.

Flaskhalsarna, alltså begränsningarna i elnätet, finns på gränserna mellan el-

Spotpris på el 2021

Kartan visar det genomsnittliga spotpriset i Sveriges fyra elområden.

Stefan Yard

Spotpris är marknadspriset på el som bestäms utifrån utbud och efterfrågan på den nordiska elbörsen Nord Pool.

Källa: Elpriser 24.

områdena. I SE 1 och SE 2 produceras ett överskott på el (vattenkraft och vindkraft), medan det i SE 3 och framför allt SE 4 finns ett underskott i produktionen, bland annat beroende på att fyra kärnkraftsreaktorer har stängts. Därför ligger elpriset oftast klart högre i söder.

Att Svenska Kraftnät har en långsiktig investeringsplan för stamnätet fram till 2040 på 75 miljarder imponerar inte på Stefan Yard:

– Nej, eftersom det sker från en väldigt låg nivå. Beslutet om att stänga Barsebäck togs på 1990-talet och Sydvästlänken blev helt klar nu i år, 2021. Så det går knappast att kalla arbetet snabbfotat.

Sydvästlänken är en närmare 20 mil lång stamnätetsförbindelse mellan Hallsberg i Närke och Hörby i Skåne som överför el från SE 3 till SE 4. Beslutet att bygga den togs 2005.

Stefan Yard vill se en snabbare utbyggnad av stamnätet. Det behövs en investering på minst 100 miljarder om vi ska ställa om det som drivs fossilt, bland annat transportsektorn, till el och kanske konsumera 250 terawattimmar el i stället för 140.

– Det skulle fördyra elen med ungefär ett öre. Det är inte kostnaden som är problemet, utan det är den politiska viljan, säger Stefan Yard.

Med tanke på risken för överklaganden och kommunala veton kan utbyggnaden ta tid. Det gör att vi kan få vänta länge på en fungerande marknad med mer utjämnade priser inom landet.

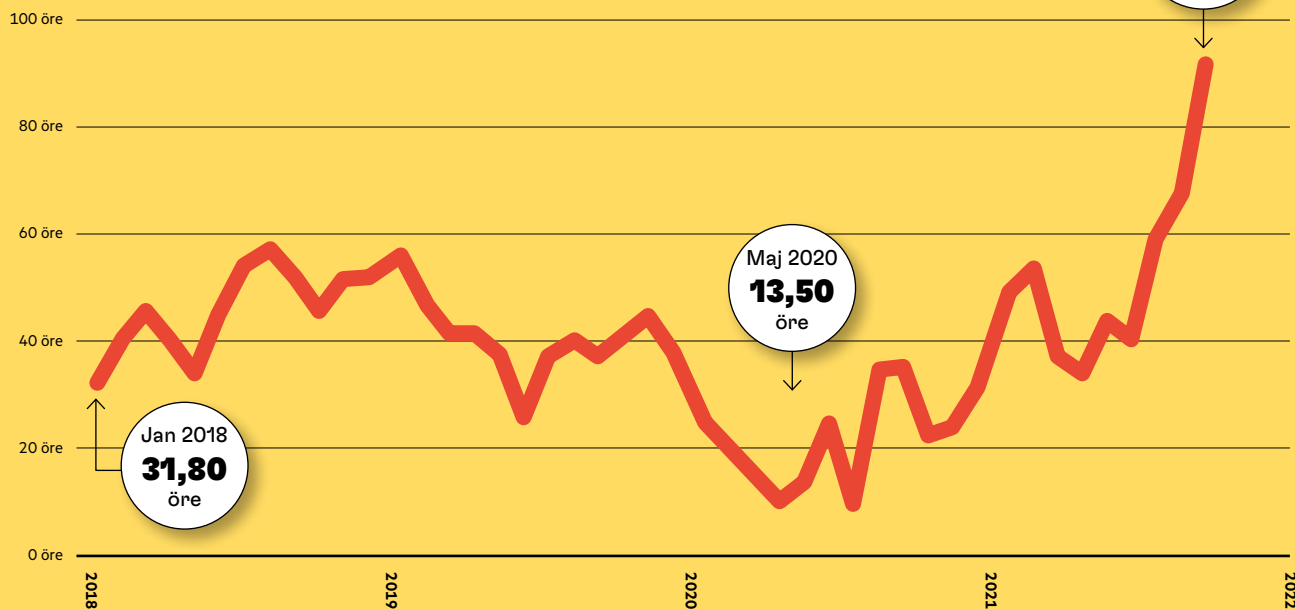
En fungerande elmarknad kräver nämligen ett fungerande stamnät, som kompletteras med utbyggd kapacitet i de regionala och lokala elnäten, enligt Stefan Yard.

**DET ÄR INTE KOSTNADEN SOM ÄR PROBLEMET
– DET ÄR DEN POLITISKA VILJAN.**

Stefan Yard, Lunds universitet

Spotpriser SE3 (Göteborg/Stockholm), januari 2018 – september 2021 (öre/kWh)

Månadspriset på elbörser Nord Pool i elområde SE3. Genomsnittet har varit 0,53 kr/kWh hittills i år (jan-sept 2021), vilket kan jämföras mot samma period under 2020 då genomsnittet var 0,21 kr/kWh.

Källa: Elpriser 24.

Energibristen slår mot näringslivet

Osäkerheten om tillgång på elenergi har redan gjort att kommuner runt om i landet gått miste om företagetableringar och tusentals nya arbetstillfällen.

Ett exempel är Uddevalla som kan ha förlorat minst 1 000 jobb de senaste åren. I en moment 22-situation har kommunen ansökt om ett koncessionsavtal hos Energimarknadsinspektionen.

– Vi har de senaste åren fått säga nej till ett antal företag som varit intresserade av att etablera sig i Uddevalla för att det inte funnits rätt effektuttag av el på rätt ställe. Totalt handlar det säkert om 1 000 jobb som kunde ha hamnat här, säger Sophie Carling, näringslivsutvecklare i Uddevalla kommun.

I en etableringssituation kan en kommun ansöka hos statliga Energimarknadsinspektionen om koncession för att ta ut mer el från ledningsnätet och bygga nya ledningar. Problemet är att en sådan ansökan tar lång tid och att det måste finnas en specifik kund som ska använda energin – ett sätt att slippa ansökningar som bygger på spekulation.

Enligt Energimarknadsinspektionen tog handläggningen av en ansökan i fjol i snitt 18 månader. Men då handlar det bara om den myndighetens arbete.

– Innan det aktuella effektuttaget blir verklighet kan det ha gått 5–10 år och de kunder som kontaktar oss kan förstås inte vänta så länge. De vill helst ha besked direkt, säger Sophie Carling.

Daniel Norstedt, chef för avdelningen Tillstånd och prövning på Energimarknadsinspektionen, förklarar att processen tar tid av flera skäl:

– En koncession kan ju handla om allt från 500 meter ledning i ett industriområde till att byg-

ga 40 mil ny stamledning. Vi får in ett omfattande underlag som bland annat handlar om djur och natur, samråd och tekniska beskrivningar.

Om något saknas måste underlaget kompletteras innan ansökan skickas på remiss till berörda markägare, myndigheter och företag. Efter det kan det finnas nya frågor för nätbolaget att besvara innan ett beslut kan tas.

– Och beslutet kan överklagas. Men när den processen är klar kopplas Lantmäteriet in för att ge en ledningsrätt som mer detaljerat anger var ledningarna kan gå. Först därefter kan nätbolaget upphandla entreprenörer och börja bygga, säger Daniel Norstedt.

Det är inte bara i Uddevalla som tillgången på el påverkar näringslivet. Laholm och Robertsfors är två andra kommuner som gått miste om stora etableringar.

Enligt en undersökning från Svenskt Näringsliv har 40 procent av landets kommuner stött på problem kring elförsörjning. Lika många kommuner tror att problemen kommer att växa.

En rapport från Länsstyrelsen i Västra Götalands län visar att en storskalig elektrifiering fram till år 2030 av de industrier i regionen som släpper ut mest koldioxid skulle öka effektbehovet av el med 125 procent. Höga elpriser blir en effekt av elbristen. Andra orsaker är dyr naturgas och trenden med allt dyrare utsläppsätter.

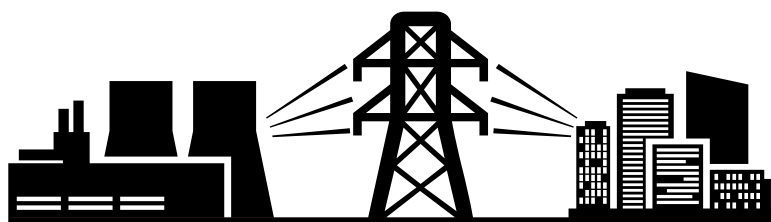
– Det drabbar företag på kort sikt. En underleverantör som använder mycket el kan bli tvungen att höja sina priser, vilket påverkar slutproduktens pris. Till slut blir det förstås konsumenten som får betala, säger Sophie Carling.

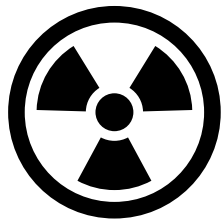
”

40 PROCENT KOMMUNERNA HAR STÖTT PÅ PROBLEM MED ELFÖRSÖRJNINGEN.

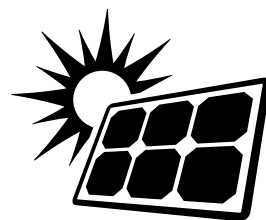
Sophie Carling,
Uddevalla kommun

Kärnkraft

- **Andel av energiproduktionen:** 39 procent (2019).
- **Fördelar:** Relativt billig energiproduktion. Den är också väderoberoende och ger energi även när det är vindstilla eller vädermässig torka. Väldigt små utsläpp av koldioxid.
- **Nackdelar:** Höga byggkostnader och kräver även stora investeringar för slutförvaring av kärnbränsle. Olycksrisken är mycket låg även om konsekvenserna av en olycka är stora. Uranbrytningen orsakar koldioxidutsläpp och radioaktivt restmaterial.

Vindkraft

- **Andel av energiproduktionen:** 12 procent (2019).
- **Fördelar:** Små koldioxidutsläpp.
- **Nackdelar:** Ingen energi när det inte blåser vilket gör att vindkraft måste kompletteras med andra energikällor. Anses förstöra naturvärden och påverka naturen samt störa närboende. Fundamenten kräver mycket betong vilket ger upphov till koldioxidutsläpp i produktionsledet.

Solkraft

- **Andel av energiproduktionen:** 0,4 procent (2019).

Hur ska elenergin produceras?

Elektrifiering är en viktig del i omställningen till ett hållbart samhälle. Men hur ska all elektricitet produceras? Och var?

Stängda kärnkraftsreaktorer, ett undermåligt ledningsnät, ökade gaspriser och överföringskablar till grannländer har gett höga priser och en situation som är svår att överblicka. Till det kommer pågående miljardsatsningar på mycket energikrävande industrier i norra Sverige.

Energifrågan har funnits på den politiska agendan till och från sedan kärnkraftsomröstningen 1980. Men kanske har den sedan dess aldrig varit lika aktuell som nu. Detsamma verkar gälla kärnkraften. Bakom det ligger förstås klimatfrågan och de höga energipriserna.

Fordonsflottan har börjat ställa om till el på allvar och digitaliseringen skapar ständigt nya elektriska prylar och verktyg. Samtidigt pågår industrisatsningar som Hybrit (LKAB, SSAB och Vattenfall i samarbete) och H2 Green Steel för fossilfri stålproduktion.

Till det ska läggas Northvolts batterifabrik i Skellefteå och på ytterligare en plats, då i samarbete med Volvo.

Sammantaget gör det att behovet av elektricitet kommer att öka rejält de kommande åren. Bara

stålprojekten ovan beräknas behöva 50–55 respektive 12 terawattimmar (TWh) per år.

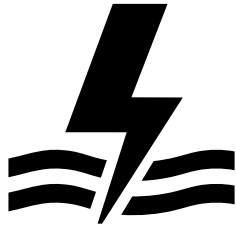
I dag förbrukar vi i Sverige årligen ungefär 140 TWh. Om 25 år kan förbrukningen ha ökat till 200, 240 eller kanske upp mot 300 TWh per år. Hur stor ökningen blir beror bland annat på hur snabbt vi ställer om, behovet hos nyetablerade elintensiva industrier, förändrade konsumtionsmönster, hur tekniken utvecklas och blir energieffektivare samt prisutvecklingen.

– Elbilsflottan i Sverige kommer varje år att behöva 11–14 TWh per år, vilket inte är så mycket i sammanhanget. Där blir utmaningen att vi har ett elnät som inte klarar att alla laddar sina bilar klockan 17 när de kommer hem från jobbet, säger Lennart Söder, professor i elkraftssystem på KTH.

Enligt Svenskt Näringslivs beräkningar kommer det att krävas 26 TWh per år för att ställa om hela transportsektorn. Men vid sidan av elnätet (som även diskuteras i artikeln på sidan 18) är det förstås produktionen av el som är den hårdaste nöten att knäcka. Och produktionen påverkar priset. Under sommaren har det tidvis varit lite vatten i vattenkraftverkens magasin och vindkraften har drabbats då det inte blåst så mycket. Det märks på våra elpriser.

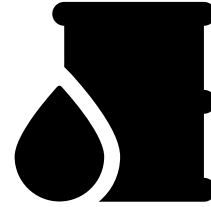

Lennart Söder,
KTH i Stockholm

Vattenkraft

- **Andel av energiproduktionen:** 39 procent (2019).
- **Fördelar:** Inga koldioxidutsläpp eller andra utsläpp från produktionen. Driftsäkert så länge vattendepåerna fylls på.
- **Nackdelar:** Finns framförallt i norra Sverige och med dagens nät är det svårt att transportera elen långt söderut. Utbyggnaden av älvar anses förstöra stora naturvärden och påverka den närliggande naturen. Produktionsproblem under torra perioder.

Värmekraft

- **Andel av energiproduktionen:** 10 procent (2019).
- **Fördelar:** Väderoberoende. Skapar både värme (för uppvärmning genom fjärrvärmenäten) och el (35–50 procent). Utnyttjar förnybara bränslen (restprodukter från skogen) och avfall medan de fossila bränslena håller på att fasas ut. Även överskottsvärme från industrier används. Hög verkningsgrad, upp till 100 procent om rökgaserna tillvaratas.
- **Nackdelar:** Kräver fjärrvärmenät för att distribuera energin. Stora utsläpp om man eldar med olja och kol.

Källor, SCB, Öresundskraft och Energiföretagen.

Men de höga elpriser vi sett under hösten beror framför allt på en hög efterfrågan på gas och kol efter covid-pandemin, inte minst från Kina och andra länder i Asien. Till det kommer handeln med utsläppsrätter inom EU som ytterligare fördyrar. Plus att Tyskland håller på att avveckla kärnkraft och på längre sikt även kolkraft.

I Sverige består elproduktionen till stor del av vattenkraft, en växande vindkraft och en minskande kärnkraft. Energiöverenskommelsen från år 2016 förbjuder inte ny kärnkraft, men regeringens mål är att produktionen år 2040 ska bestå av 100 procent förnybar el.

Men enligt Svenskt Näringslivs framtidsscenario *Kraftsamling elförsörjning*, där man räknar med ett behov av 240 TWh år 2045, är det inte ett bra mål.

– Målet borde i stället vara att fortsätta ha ett 100 procent fossilfritt elsystem. Vi behöver kärnkraft för att klara fortsatt konkurrenskraft och leveranssäkerhet som är avgörande för omställningen, säger Lina Håkansdotter, avdelningschef för Hållbarhet och infrastruktur på Svenskt Näringsliv.

Enligt scenariot kommer vi att behöva all vattenkraft vi har i dag, vindkraft som är utbyggd till motsvarande cirka 70 TWh per år och en något utbyggd och livstidsförlängd kärnkraft. Kraftslagen skulle då stå för ungefär en tredjedel vardera av produktionen.

Lennart Söder på KTH tror inte på nya satsningar på kärnkraft – av ekonomiska skäl. Om det var lönsamt skulle det byggas nya kärnkraftverk.

VI BEHÖVER KÄRNKRAFT FÖR ATT KLARA KONKURRENSKRAFT OCH LEVERANSSÄKERHET.

Lina Håkansdotter,
Svenskt Näringsliv

– Det byggs extremt mycket vindkraft i världen i dag, men nästan ingen kärnkraft och den som byggs har ofta blivit fördyrad. Det är investerarnas beslut som avgör. Vindkraft byggs för att den är lönsam, säger Lennart Söder.

Lina Håkansdotter håller inte med. Hon ser flera politiska hinder för kärnkraftsinitiativ:

– Dagens energipolitik är alldeles för ryckig. Det behövs mycket större tydlighet och långsiktighet för att någon ska vilja investera i kärnkraft i Sverige.

Hon tycker inte heller att energislagen konkurrerar på samma villkor:

– Tidigare fanns en effektskatt som enbart betalades av kärnkraften. Den straffade kärnkraften och bidrog till att den blev olönsam. Samtidigt vill regeringen sänka anslutningsavgifterna för havsba-

serad vindkraft. Och vi har haft en elcertifikatavgift som gått till förnybart. Det betyder att vindkraften subventionerats.

Lina Håkansdotter betonar att Svenskt Näringsliv inte är kärnkraftskramare, utan har en teknikneutral utgångspunkt och vill att omställningen ska vara långsiktig.

Lennart Söders oro handlar mer om distribution än produktion:

– Det är klart att vi kommer att klara det, med eller utan kärnkraft. Men för mig är den stora utmaningen att vi måste bygga ut elnätet. Det gäller framför allt stamnätet som Svenska Kraftnät svarar för, men även de regionala och lokala näten. Och där är ett problem att alla vill ha ledningar, men inte på sin mark. Det är ungefär som med vindkraftverk.